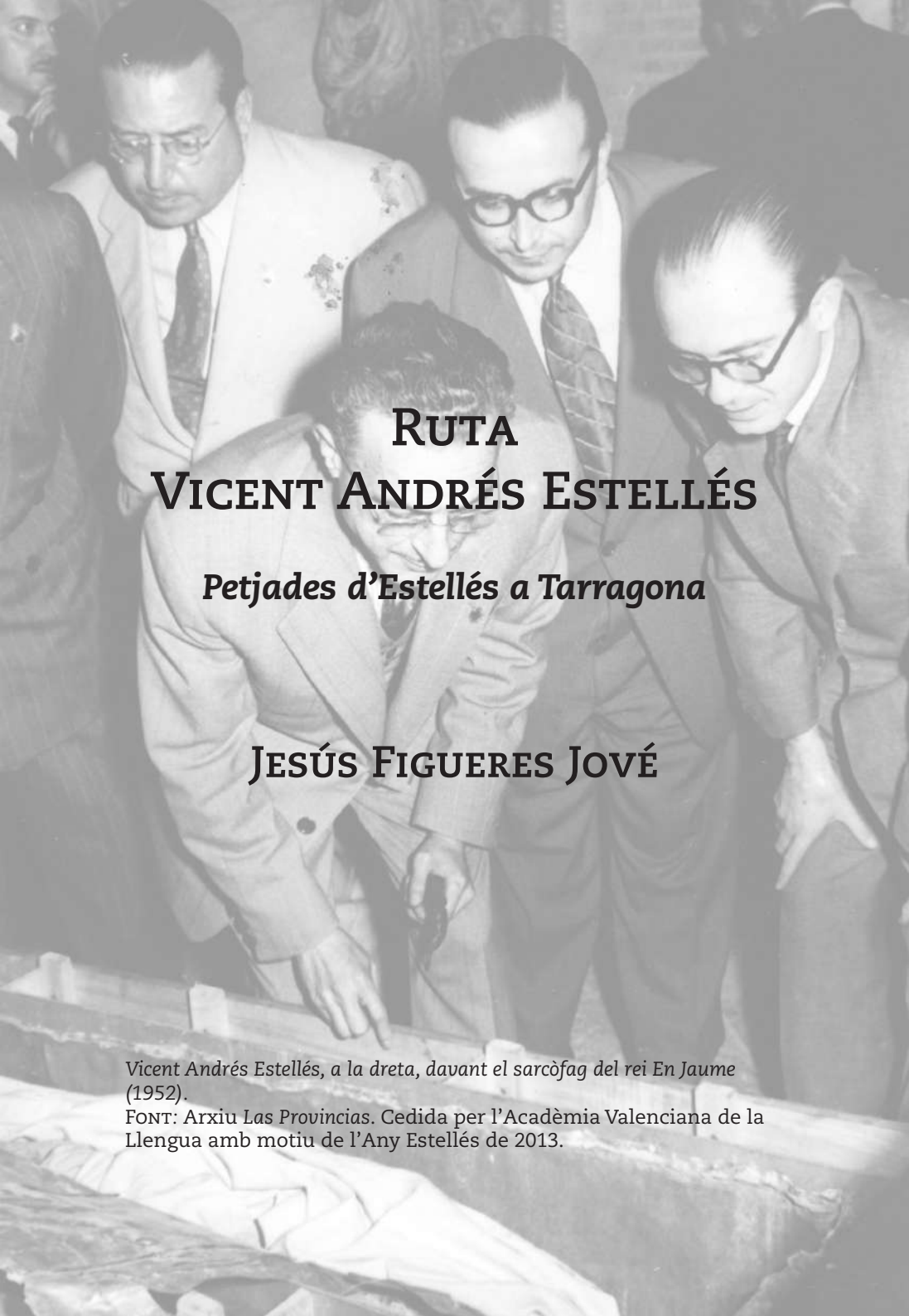

RUTA
VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Petjades d'Estellés a Tarragona

A black and white photograph showing three men in suits and ties. The man on the right is leaning over a stone sarcophagus, pointing at it. The other two men stand behind him, looking down at the same point. The text is overlaid on the image.

RUTA VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Petjades d'Estellés a Tarragona

JESÚS FIGUERES JOVÉ

Vicent Andrés Estellés, a la dreta, davant el sarcòfag del rei En Jaume (1952).

FONT: Arxiu Las Provincias. Cedida per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua amb motiu de l'Any Estellés de 2013.

Edita:
Associació de Professionals i Estudiosos en Llengua
i Literatura Catalanes

Amb la col·laboració del Centre d'Imatges de Tarragona/L'Arxiu

Amb la col·laboració de la Biblioteca i Hemeroteca Municipal
de Tarragona BHMT/L'Arxiu

Amb la col·laboració de la Diputació de Tarragona

Primera edició: octubre del 2024

© dels textos: Hereus de Vicent Andrés Estellés

© de la selecció dels textos: Joan Cavallé Busquets i Jesús Figueres Jové

© dels comentaris: Jesús Figueres Jové

© del logotip de les capçaleres: Edu Polo

Composició i maquetació: Montserrat Coll Boada

Impressió: Gràfiques Gibert, SA

DL T 826-2024

Fotografia de la coberta: *Vicent Andrés Estellés diu el pregó de la II Setmana del Llibre Català a l'Ajuntament (24 de maig de 1984).*

FONT: Ajuntament de Tarragona. Centre d'Imatges de Tarragona/ L'Arxiu. Foto Vallvé.

Agraïments

A Joan Cavallé, que ha proporcionat poesies a la ruta, n'ha revisat les proves i ha fet aportacions que n'han millorat l'edició.

A Enric Garcia Jardí, que ens ha fet arribar dues fotografies i les cròniques dels Annexos.

A la Junta de l'APELLC, que em va encarregar que posés fil a l'agulla per elaborar la Ruta Estells.

Introducció

aqüeductes romans,
xiprers intactes,
tarragones de pedres
i avellanes

V. A. ESTELLÉS,
L'ofici de demà (1972)

Aquesta ruta literària que ara comencem és una de les activitats de l'Any Estellés 2013, organitzat per l'APELLC, en què es recorda el 20è aniversari de la mort del poeta i escriptor valencià, en el marc de la Tardor Literària celebrada el mes de novembre a Tarragona.

En l'edició de l'any 2001 de la Setmana dels Premis Literaris Ciutat de Tarragona es va inaugurar la Ruta literària *Vicent Andrés Estellés*, amb textos triats per Joan Cavallé. Es tracta d'un itinerari en què es recorren els espais de Tarragona poetitzats per aquest escriptor del País Valencià: el carrer Major, la catedral, el claustre de la catedral, Cal Degà, el pla de la Seu, el Pretori, el Museu Arqueològic i l'amfiteatre-església de Santa Maria del Miracle.

Vicent Andrés Estellés (Burjassot, Horta, 1924 – València, 1993) és considerat el principal renovador de la poesia valenciana contemporània i és un dels poetes més importants de la literatura catalana del segle xx. Pel conjunt de la seva obra, que inclou gèneres tan variats com la novel·la eròtica o la narrativa breu, la

poesia, el teatre i les memòries, va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1978 i la Creu de Sant Jordi el 1982. La seva estreta relació amb Tarragona és destacable ja des del primer llibre que va editar, *Ciutat a cau d'orella* (1953), que precisament està dedicat a la nostra ciutat. N'hi ha d'altres que es relacionen en més o menys mesura amb Tarragona: *Epístola tarragonina* (1956), *L'inventari clement* (1971), *A mi acorda un dictat* (1977) i *Coral romput* (1957), una obra que ha estat interpretada i enregistrada per Ovidi Montllor. També trobem poesies referides a Tarragona en *L'ofici de demà* (1972), *Les pedres de l'àmfora* (1979) i en *Mural del País Valencià* (1996). Entre la seva extensa bibliografia, destaquen el *Llibre de meravelles* o el *Mural del País Valencià*.

D'actualitat ben roent, els versos d'Estellés rememoren la lluita diària i el combat tan necessari per tirar endavant.

L'escriptor, periodista de *Las Provincias*, es vinculà a Tàrraco per causes diverses. El primer contacte va ser el 1952, quan vingué a Tarragona com a corresponsal de *Las Provincias* per cobrir la informació del retorn de les restes de Jaume I de la catedral de Tarragona al monestir de Poblet. José M. Cruz Román ho recorda en un article de 2008 on explica que el director de *Las Provincias*, Martí Domínguez, encomanà a Vicent Andrés Estellés cobrir aquesta cerimònia. L'enviat especial va ser, doncs, un narrador de cròniques precises i eloqüents al telèfon per a l'edició de cada dia. I quan tornà a la redacció es manifestà com el cavaller

més lleial al servei del rei En Jaume. Obrint les mans deia: «Amb aquestes he servit el rei». I era ben cert perquè va ser present quan els historiadors van obrir el sarcòfag per comprovar l'autenticitat de les restes mortals que van retornar de nou a Poblet.

Aquest episodi i el descobriment de la nostra ciutat van impactar profundament en Estellés, que a partir d'aquell moment decideix fer del català la seva única llengua d'expressió poètica (anteriorment, havia escrit i publicat obra notable en castellà), alhora que se li desvetlla una consciència de pertinença als Països Catalans —i també de militància—, dins dels quals veia Tarragona precisament com a centre.¹

El 1953 vingué amb la seva esposa Isabel amb motiu del viatge de noces; més ençà assistí a la Setmana Cultural Valenciana —que s'esdevingué el febrer de 1974, organitzada per Josep Anton Baixeras, Joan Fuster i Vicent Ventura amb la col·laboració de Jaume Vidal Alcover.

L'any 78 se celebrà el desè aniversari de la Llibreria de la Rambla. Participà en la taula rodona «Deu anys de la nostra cultura» amb Josep M. Llompart, M. Aurèlia Capmany i Josep Anton Baixeras, a la sala d'actes de Caixa Tarragona.

El 1979 va rebre un homenatge a Tarragona després de ser nomenat Premi d'Honor de les Lletres

¹ Xavier Brotons (2013): *La Tarragona d'Estellés* [en línia]. Tarragona: Apellc. [Consultat: 17 d'agost del 2024]. Disponible a internet: <<http://anyestellatarragona.wordpress.com/tag/xavier-brotons/>>.

Catalanes. En aquesta ocasió, els quaderns de Foc Nou, dirigits per Pere Anguera i Marcel Pey, li editaren *Document de Morella*, que forma part del *Mural del País Valencià*, inèdit en aquell moment. *Document de Morella* fou presentat a la Llibreria de la Rambla pel mateix autor, Pere Anguera i Jaume Vidal Alcover. En l'organització de l'homenatge hi participaren els estudiants de filologia catalana.

El maig de 1983 feu el pregó al Saló de Plens de l'Ajuntament quan se celebrà la II Fira del Llibre Català.

La Tarragona que Vicent Andrés Estellés recull en els seus poemes no és purament descriptiva, sinó poetitzada: Estellés sovint projecta el seu món interior a través de la contemplació o remembrament d'un paisatge tarragoní, «hi transfereix la seua il·lusió interior», com va escriure Joan Fuster.²

JESÚS FIGUERES JOVÉ

Tarragona, 2013

Revisat el 2024

² Xavier Brotons (2013): *La Tarragona d'Estellés* [en línia]. Tarragona: Apellc. [Consultat: 17 d'agost del 2024]. Disponible a internet: <<http://anyestellestarragona.wordpress.com/tag/xavier-brotons/>>.

1. Antic Ajuntament

Comencem la ruta en aquest punt de trobada amb una poesia del *Mural del País Valencià*.

L'espai

L'edifici de l'Antic Ajuntament és una casa senyorial d'origen medieval del segle XIV. Fou remodelat al llarg dels segles XVI i XVII. D'aquesta època se'n conserva bona part de l'estructura actual: el pati central, el calabós, la galeria renaixentista, els elements de pedra i el teginat de fusta de la planta noble. Des del segle XV va ser seu del Consell Municipal i, posteriorment, de l'Ajuntament, fins a l'any 1852, quan es va traslladar a l'antic convent de Sant Domènec, a la plaça de la Font.

L'obra

Més endavant germina en Estellés la idea de fer un cant a València que aviat es converteix en un projecte més ambiciós, la idea de fer tot un mural del País Valencià i sobre la gent que hi

viu, un mural on s'identifiqui tot el país, fet des del poble i per al poble. Comença a escriure el poemari *Mural del País Valencià* un parell o tres de dies després de la mort del dictador Franco. Consta de seixanta llibres, on evoca personatges històrics, geografia, naturalesa, els productes de la terra i per primera vegada, el poeta canta amb optimisme desesperat, fet que en l'evolució poètica, fins aleshores marcada pel sofriment i les tenebres, li donarà una nova dimensió. Fruit de la feina de gairebé quatre anys, *Mural del País Valencià* —del qual comença a publicar-ne fragments a partir del 1978—, es va configurant com la cantata dels pobles, de tots els pobles del País Valencià units en l'alegria d'un futur que s'endevina joïós.³

En aquesta poesia, explica amb versos octosíl·labs, bàsicament, que va descobrir la unitat de la llengua a Tarragona i que en va reconèixer variants.

Text 1⁴

Vaig conèixer la unitat
assegurada de la llengua,

vaig retrobar-la a Tarragona,
anava d'una banda a l'altra
com endut per un déu feroç.

³ Associació d'Escriptors en Llengua Catalana: Vicent Andrés Estellés, 1924-1993 [en línia]. Barcelona: AELC. [Consultat: 17 d'agost del 2024]. Disponible a internet: <<https://www.escriptors.cat/autors/andresv/biografia-vicent-andres-estelles>>.

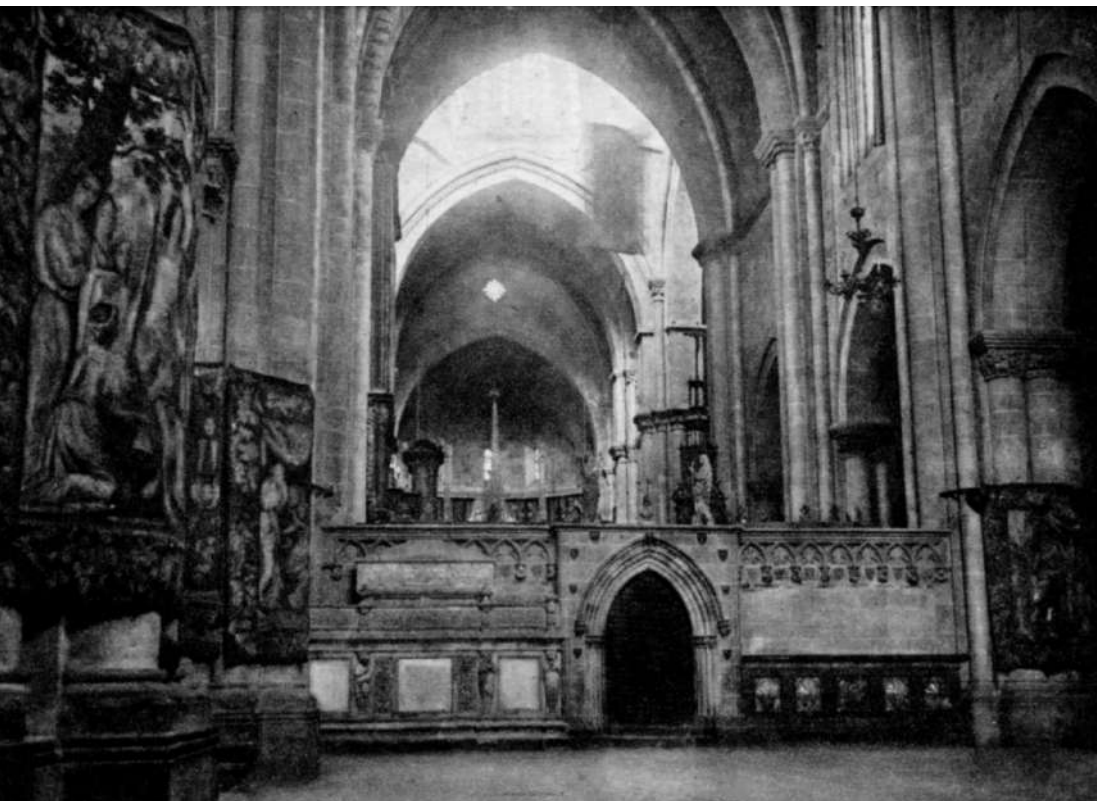
⁴ Vicent Salvador va donar notícia del text 1 i 3 a la conferència «La relació del poeta amb la ciutat de Tarragona» a la seu de Cultura de la Generalitat (c. Major, 14), el dimarts, 12.11.2013.

La unitat de l'idioma,
una unitat de ferro ocult,
de pa segur i compartit,
entre Catalunya i València,
la vaig tocar a Tarragona,

així l'infant que toca sa mare.
Una música, una marea,
m'omplenava el cànter dels dies.

Reconeixia variants
partint d'aquell fet unitari.

[*Mural del País Valencià*, vol. I. València: Edicions 3
i 4, 1996, p. 393]

Sarcòfag del Rei En Jaume, a l'esquerra de la porta gòtica del rerecor de la catedral de Tarragona.

FONT: Huecograbado Mumbrú. Barcelona. Edicions TAU.

Fons Chinchilla. Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu.

2. Catedral

L'espai

La catedral,⁵ situada a la part més alta del tossal, és l'edifici més emblemàtic de la ciutat i conté també el

⁵ És un temple de planta basilical amb tres naus i creuer. Ressalta la façana principal (segle XIV), amb l'enorme rosassa. Dividint el gran portal, hi ha una bella imatge de la Mare de Déu amb el Nen i, a la mateixa alçària, se situen les figures dels profetes i dels apòstols. El campanar té la base romànica, però la resta és gòtica. El cos superior, octogonal i amb grans finestrals, allotja les quinze campanes, algunes de les quals són de principis del segle XIV. L'altar major ostenta un magnífic frontal de principis del segle XIII, on es representen escenes de la vida i martiri de santa Tecla. Destaca l'esplèndid retaule major, començat l'any 1429, obra de l'escultor Pere Johan. També, en un arcosoli obert al mur lateral dret del presbiteri, la tomba de l'arquebisbe Joan d'Aragó, fill de Jaume II. Es tracta d'un sarcòfag on ressalta la figura jacent, de gran realisme i perfecció. Els murs que delimiten el cor són obra del segle XIV i mostren pintures murals, mentre que el cadirat de fusta data de l'època de Pero d'Urrea (1445-1489). D'entre les capelles gòtiques destaquen la dels Sastres, de mitjan segle XIV, que es pot considerar el millor exemplar d'arquitectura gòtica per la seva ornamentació arquitectònica i escultòrica; també la del Baptisteri, antigament dedicada a santa

conjunt d'art medieval més ric de Tarragona. Se n'inicià la construcció a mitjan segle XII i es consagrà l'any 1331, de manera que és un bon exemple d'arquitectura de transició del romànic al gòtic.

Els temes

El món poètic de Vicent Andrés Estellés abraça molts temes i registres: la cultura popular; el compromís social; la creació d'un llenguatge poètic fonamentat en tres suports: el primer, la llengua dels nostres clàssics (especialment valencians del segle XV, Ausiàs March, Jaume Roig, Roís de Corella); el segon, la literatura catalana del segle XX (sobretot la que es produí al Principat de Catalunya), i el tercer, la llengua del carrer, apresada a l'Horta de València; un altre registre és la vida quotidiana, que emmarca diferents àmbits, com la família, Burjassot —el seu poble—, la comarca, les festes, el menjar, els oficis; hi ha temes relacionats amb els mitjans de comunicació i el cinema; el món de la cultura clàssica; la mort; la destrucció diària; la mitificació de la terra i de la comunitat, i,

Úrsula i les onze mil verges, feta sota l'arquebisbe Arnau Sescomes (1335-1346), amb volta estrellada i abundosa decoració. Al fons de l'ala meridional del creuer es troben tres capelles, obra del canonge Barceló, de finals del segle XV. A l'ala septentrional paga la pena de destacar la capella del Santíssim, antic refectori canonical, que data del segle XII. Va ser reformat entre el 1582 i el 1592 en estil renaixentista. Esmentarem també les capelles de Sant Miquel i de la Presentació, a la nau lateral dreta, i la dels Cardona, a la nau lateral esquerra, totes d'estil gòtic.

per acabar l'enumeració, l'amor en els seus diversos vessants: l'amor tendre, l'erotisme, el tractament de la sexualitat d'una manera directa i crua.

Autor prolífic

Estellés és un autor prolífic; ell mateix ho explica:

«Jo he anat escrivint simplement perquè sempre he tingut, si em permeteu la confessió, que és lleugerament impúdica, la por de morir-me sense poder dir abans determinades coses que volia dir. Això ha fet que no em plantegés gaire les qüestions de formalisme, que considerava que eren discussions acadèmiques, jo continuava escrivint versos.» Podríem dir que en certa manera la literatura de Vicent Andrés Estellés és una mena de lluita contra la mort i, en conseqüència, una afirmació de la vida per damunt de tot, i de la literatura com a única possibilitat de perpetuació.⁶

I això ho explica en uns versos alexandrins magnífics de «I bé?», de *La clau que obri tots els panys*:

Text 2

Sóc un home que no té més remei que escriure,
i no té més remei que escriure certes coses,
i les diu, i les diu com les veu, com les sent,
o potser com les viu, amargament, amb presses,
amb una coentor des dels peus al cervell,
en carn viva, cremant-li en les boles dels ulls.
Escrivint em sé lliure. Absolutament lliure.

[*La clau que obri tots els panys*. València: Diputació, 1971]

⁶ Andrés Estellés, 2008, p. 22.

L'any 1952 va presenciar l'exhumació del cos del rei En Jaume. El traslladaren des de la catedral de Tarragona fins a Poblet. Estellés hi fou present com a enviat del diari *Las Provincias* de València.

La poesia que explica aquest fet, extreta del *Mural del País Valencià*, s'estructura en estrofes de tres versos que combinen dos decasíl·labs i un alexandrí.

Text 3

Jo vaig veure una nit, a Tarragona,
dintre la Seu que la ciutat corona,
el cadàver, llarguíssim, del Rei conqueridor.

Em propose contar, lentament, amb amor,
aquella nit de torxes i sement:
el rei jeia, altre cop, de cos present.

El seu record em mena i em domina
amb remots manaments de fosca alzina,
amb un poder antic de monàrquica alçada.

S'acomplia la seua norma testamentària:
l'endemà tornaria l'esquelet,
sota el sol de les vinyes, a Poblet.

Vaig tenir a les mans el seu frontal;
i en el frontal recorde el breu senyal
de la rabent sageta que el va nafrar a Alzira.

Vaig temptar el breu solc, trèmul, com qui regira,
en la ferida de la lluita, el signe
identificador del baró digne.

Veia sencer el cos dels peus al rostre.
Vaig intentar, humil, un parenostre.
Aquell era el fosc pare del meu ardent país!...

Un parenostre brusc, molt pregon i concís,
que ara tornava a l'actualitat
amb callada i adusta dignitat.

(Altra nit, als carrers de Tarragona,
les sardanes farien la rodona
amb la malenconia final del seu accent.

Aquella nit, vetllava el rei de cos present:
hi havia un sentiment de desconsol
i gravitava l'ambient de dol.)

.

Arribats són, bon rei, ara, els set segles,
i perdureu, en manaments i regles
de les previsions del bon seny català.

Mireu, bon rei, el clar País Valencià
de séquies i vent, amplex moreres,
i endevineu propòsits de senyeres.

[Mural del País Valencià, vol. I. València: Edicions 3 i 4, 1996,
p. 547]

Vicent Andrés Estellés, a la dreta, contemplant el frontal del rei En Jaume (1952).
Font: Arxiu Las Provincias. Cedita per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua amb motiu de l'Any Estellés de 2013.

L'obra

Ara llegirem una poesia i un fragment d'una altra del poemari *L'ofici de demà*. La primera, ambientada a Mallorca, barreja dos temes que semblen contrapuntats: el menjar i la mort. Explica en un sonet deca-síl·lab que, mentre menjava amb uns amics, recorda la mòmia del rei En Jaume, exposada a la catedral de Tarragona, i la mort d'en Quim Federal, personatge d'una narració de Salvador Espriu⁷ que relata la mort d'un federal que a les últimes demana l'assistència d'un capellà perquè se li obrin les portes del cel. Tot plegat representa un ambient esperpèntic i grotesc reblat per l'aparició de Valle-Inclán a l'últim vers del sonet.

Text 4

Jo me'n recorde d'Inca, aquell celler,
vàrem menjar porcella, jo evocava
l'agonia de Quim Federal, tot
eren penombres. La porcella. Bé.

Evocava el frontal del rei En Jaume,
la seua extensa mòmia, aquella nit,
la catedral de Tarragona a fosques,
el gran ciri brandat per un soldat.

⁷ *Conversió i mort d'en Quim Federal*.

Corria el vi sobre la fusta, queia
sobre les dures pedres bonyegudes,
aquell ambient acreditat de crims,

el matalàs de Quim tot amarat,
quina agonia, mare meua, Quim.
Valle-Inclán va morir a Compostel·la.

[*L'ofici de demà*. Palma de Mallorca: Editorial Moll,
1972. Balenguera, núm. 5, pp. 38-39]

En la segona poesia explica què li agradaria escriure, però no li surt el que vol. I enmig d'aquesta contradicció se li obre el calaix de la memòria. I recorda entre moltes altres coses «tarragones de pedres | i avellanes». En la poètica d'Estellés les pedres s'associen a Tarragona, en són un símbol. Quan el poeta hi va ser l'any 1952, el devia impactar la monumentalitat de la ciutat i, nascut i criat a l'Horta de València, es devia fixar en el camp tarragoní fistonat d'avellaners. ¿Què més li podia oferir la Tarragona d'aquella reculada postguerra?

Text 5. Fragment de SALM D'INVENTARI

Oh, món,
tan adorable!

A mi m'agradaria
de vegades

escriure madrigals
i coses delicades.

.

la moral
de les faules,
animals que aconsellen,

.

Però no sé,
no em naixen.
I una de dos:
o em calle
o dic les meues coses
miserables
que duc sempre entre mans,
que duc sempre entre cames,
i ací estic,
ací estic i no demane
perdó, perquè seria
imperdonable.

Oh, món,
tan adorable!

.

Pense Virgili,
andanes,
molins, Beniarjó,

mar ple de barques,
pense
el pare i la mare,
aqüeductes romans,
xiprers intactes,
tarragones de pedres
i avellanes,
les còleres
dels papes,
les cuixes d'una dona,
cels de nacre.

Embrutaré l'estora i les cortines
amb miserables llàgrimes.

Mireu: fotografies,
reportatges
de Jaqueline, Paola,
fonts romanes,
infants que passen fam,
gents que passen
amb un gresol encés en una mà
que no hi hauria notícia que l'apague.

Oh, món,
tan adorable!

[*L'ofici de demà*. Palma de Mallorca: Editorial Moll,
1972. Balenguera, núm. 5, pp. 74-76]

L'obra

La nota final de *Les pedres de l'àmfora* diu:

COLGUEN LES GENTS AMB ALEGRIA FESTES (1963). Es tracta d'una sèrie de meditació sobre un vers del famós poema d'Ausiàs March. El vaig escriure, penosament, en les circumstàncies més diverses, a València. No l'he tornat a tocar.⁸

Amb versos alexandrins, el poeta es pregunta pel sentit de l'existència, es debat entre el record dels dies que no sap si ha viscut. Enmig del caos existencialista apareix una imatge quotidiana, ell, el poeta escriu versos al racó del menjador com una dona que repassa la roba. I aquí apareix Tarragona exemplificada en els xiprers invictes. La imatge quieta, clàssica, dels xiprers fa de contrapunt al turment que viu Estellés.

Text 6. COLGUEN LES GENTS AMB ALEGRIES FESTES

A Jaume Vidal Alcover

No tractes de convèncer-te de la teua existència
—seria, això, un problema excessivament ardu,
hauries de buscar uns papers pels calaixos
i al capdavant tampoc no aclariries res,
i en tot cas, fos quin fos el resultat, tampoc
no té interès per a tu: ets tu, per tu mateix,
qui hauries de poder contestar, i no pots,
tristament et debats, perplex entre records

⁸ Vicent Andrés Estellés, 1979.

de dies que no saps si has viscut o pensat,
si has pensat o has volgut, has somiat o esperes:

.

escrius en el racó del menjador uns versos,
repasses —com una dona repassa una camisa—
els teus dies, gastats, inútils, errabunds,
no saps si has viscut mai, si hauràs de viure mai,
evoques els xiprers de Tarragona, invictes,
una amarga postguerra, potser una infantesa,
uns arraps en la carn pujant una muntanya,
alguna malaltia, coses essencials
en la nimietat que tothom reconeix,
i això és la teua vida, o bé seria això
tota la teua vida: una tenaç recerca,
una enquesta febril: ¿he viscut?, ¿estic viu?,
¿em recordeu?, ¿penseu alguna volta en mi?

[*Les pedres de l'àmfora*, dins *Obra Completa*, vol. 2. València:
Eliseu Climent, editor, 1979. Col·lecció 3 i 4, Sèrie la Unitat,
núm. 13, pp. 145-152]

3. Claustre de la catedral

L'espai

El claustre es va començar a construir entre el 1194 i el 1198 i es va continuar el 1214. Malgrat que té estructura romànica, es va acabar amb estil gòtic. Té planta gairebé quadrangular i les galeries estan cobertes amb voltes de creueria. Els arcs de mig punt, sostinguts per columnes bessones, s'agrupen de tres en tres sota arcs de descàrrega apuntats. L'escultura del claustre⁹ és un dels conjunts més remarcables de la plàstica romànica a Catalunya. Els relleus es

⁹ Un dels millors conjunts l'ofereix la porta de comunicació entre la catedral i el claustre, de la primera meitat del segle XIII. Obrada tota en marbre, el timpà mostra el Crist en Majestat envoltat pels símbols dels quatre evangelistes. D'entre les capelles gòtiques obertes al claustre destaca la del Corpus Christi (1330), amb interessants estàtues de pedra i vitralls. Altres capelles també gòtiques són la de la Mare de Déu de les Neus (1317) i la de Sant Ramon. La imatge de la Mare de Déu del Claustre, del segle XIII, és objecte d'especial veneració a la seva capella.

concentren en capitells i cimacis,¹⁰ i es caracteritzen per la gran riquesa del repertori iconogràfic, entre els quals ressenyarem la coneguda «La processó de les rates».

L'obra

En paraules del mateix Estellés, *L'inventari clement* és un «Recull de diversos anys. Hi ha —té— coses que encara sembla que em diuen alguna cosa. Molt innocent, d'altra banda.»¹¹

És la visió del claustre cap al tard, amb la presència de les ombres que ho cobriran tot: la nit. Nit il·luminada per la lluna. Petit contrast expressat amb versos alexandrins i un decasíl·lab. El poeta de Burjassot té preferència pels versos alexandrins. És un metre de 12 síl·labes, llarg i apte per a les seves necessitats expressives. Com que Estellés té la voluntat d'escriure la crònica del seu temps, troba en l'alexandrí la mida per encabir-hi tot el que vol dir.

A partir d'ara només esmentaré la mètrica quan no sigui elaborada amb aquest tipus de vers.

¹⁰ «m. [LC][AQ][AR] Motllura la secció transversal de la qual té forma de S, que es troba generalment a la part superior d'una cornisa.» DIEC2.

¹¹ Andrés Estellés, 1981, p. 284.

Text 7

Algun dia, al crepuscle, ho podré dir. Potser.
Açò i allò. Potser qualsevol cosa.
Et vull amb un antic amor de mariner.

Potser comence ací a intentar, altra volta,
aclarir-me el que pense, el que sent, tot açò,
mentre el món —ja ho sabeu, amics meus—
roda i roda.

(Tarragona)

Us diria primer l'espectacle del claustre
solemne, al cap al tard, quan avancen els vius
batallons de les ombres tan cautelosament
i acaben instaurant un règim de tenebra,
obert, no obstant, a una política llunar.
La nit, plena de llacs, tota nua, ben púdica.

(Tarragona)

[*L'inventari clement* (1971), dins *Les Homilies d'Organyà*,
Obra Completa, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 187]

«La processó de les rates»

Unes rates vivien lliures i tranquil·les fins que un
gat les empaitava i se les volia menjar. Les rates s'a-
magaren als seus caus. El gat no se les podia menjar
perquè l'entrada dels caus era molt petita i es fasti-
guejava mentre les rates estaven amagades. Se'n va

empescar una de bona. Va fer veure que estava mort. Les rates van sortir dels seus amagatalls, van agafar un baiard, hi van posar el gat al damunt i el dugueren a enterrar. El gat, en sec, va saltar de la llitera i començà a perseguir les rates, mentre els deia: «Us pensàveu que podríeu fugir de mi?»

El relleu esculpit en un àbac del tercer tram de la galeria nord-est del claustre de la catedral de Tarra-gona data de mitjan segle XIII. L'exemplar, per la seva originalitat i pel seu tractament narratiu i anecdòtic, s'ha catalogat d'excel·lent i és el més popular de tota la catedral.

La processó de rates que porta a enterrar un gat és interrompuda quan el felí, que fingia ésser mort, hi salta al damunt. L'escena apareix diferenciada en dues parts. La primera, a l'esquerra, mostra quatre rates que porten una llitera, amb un gat de panxa per amunt, amb els ulls i la boca oberts, ensenyant les dents i les potes rígides; a sota i caminant, una altra rata sosté una aixadeta; al davant, tres rates més que porten uns asperges a manera d'escombreta, una caldereta i un estendard. La segona part, a la dreta, és centrada pel gat, que inesperadament salta del jaç i atrapa una rata mentre les altres fugen esverades en direccions oposades i abandonen els objectes que portaven: l'escombreta, la caldereta o cistell i la banderola.

A l'àbac oposat n'hi ha una altra versió: la guineu i els corbs.

4. Inscripcions hebraiques a Cal Degà

L'espai

Cal Degà (Escrivanies Velles, 6) es coneix també com Casa Quintana. Durant el segle XVI va ser la casa del degà de la seu. Hi vivia la màxima autoritat del capítol catedralici. Fou la seu de Les Quatre Barres (1899-1903),¹³ centre catalanista.

La casa del Degà va ser transformada en edifici d'habitatges a començament del segle XX. El 1986 el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya va adquirir l'edifici i, ja remodelat totalment el 2000, es convertí en la seu de la demarcació de Tarragona. A

¹³ Segons consta en el llibre *El Centre Recreatiu Catalanista Les Quatre Barres de Tarragona*, d'Antoni Quintana i Marí. Aquest centre va ser fundat i presidit per Antoni Quintana i Rufas. Va sorgir al voltant de l'activitat literària, del qual en van formar part polítics que, en temps a venir, van ser molt importants per a la ciutat, com és el cas de Pere Lloret. Les Quatre Barres va promoure la publicació de la revista *Pàtria*.

la façana principal es conserven inscripcions jueves i romanes, i, a l'interior de l'edifici, diversos arcs ogivals i finestres medievals. Del pany de paret més modern cal destacar els esgrafiats, restaurats.

Les inscripcions hebrees estan relacionades amb la presència de la comunitat jueva, que es desenvolupava al voltant de la plaça dels Àngels. Era físicament independent de la resta de la ciutat i, fins i tot, disposava de sortida pròpia a l'exterior (la portella dels jueus). Per la documentació se sap que disposava d'una sinagoga, una escola i uns banys. Malauradament, velles reformes urbanístiques van malmetre'n parcialment la trama urbana, i l'enderroc recent d'algun edifici medieval (ca la Garsa) ha suposat la pràctica desaparició d'aquest call, que ha quedat reduït a alguns carrers i uns quants arcs gòtics aïllats.

Segons Emili Morera, Carlos González de Posada, sacerdot que habità en aquesta casa el segle XVIII, va trobar en una vinya propera a la platja de Miracle dues làpides hebraïques i les va fer portar a casa seva. Una la col·locà com a llinda d'una finestra i l'altra com a base d'un balcó.¹⁴

¹⁴ González Posada feu saber aquesta troballa al Dr. Fèlix Torres Amat, rector del Seminari, que determinà que eren de dos jueus, un mort el segle XII i l'altre al XIII. La traducció diu aproximadament:

1. «Sepulcre del rabí Jayyan, fill del rabí Isaac. Morí [en el mes de] Nisan, any [50]60 [del 21 de març al 20 d'abril de 1300]. Que li vingui la pau; que descansi sobre el seu fèretre.»

2. «Aquest sepulcre és del rabí Ananies, fill del rabí Simeon Arlabi. Morí en la lluna [o mes] de Yair, any 5062 [del 20 d'abril al 28 de maig de 1302]. Que li vingui la pau; que descansi sobre el seu fèretre.»

Tant la finestra com el balcó desaparegueren en la remodelació de l'edifici. Però cal fer esment que, en la poesia que llegirem, Estellés parla «d'una finestra plena de fosc» que es trobava sota la primera làpida, la que és més a prop del carrer del Claustre.

L'obra

La vida quotidiana i el compromís que mostra el poeta amb les circumstàncies històriques que travessava el seu poble, sotmès al franquisme, apareixen a *Coral romput* (1971), integrat en *La clau que obri tots els panys*. *Coral romput* és un

testimoniatge directe de la vida del seu temps [...]; una època en la qual la misèria, la fam, el fred, els drames i les petites tragèdies de la vida quotidiana, sempre oblidats per les històries oficials i oficialistes, assoleixen un marcat protagonisme en aquesta visió del món dura i descarnada en molts moments, però sempre tendra i exhuberant.¹⁵

En un altre moment afirma: «El tema del sexe s'hi planteja cruament, el tema de l'amor també, i el de la mort amb virulència.»¹⁶

La transcripció de les laudes romanes diuen:

1. «Als déus Manes. Per a Domitia Gemellina, la seva esposa molt merescuda del mateix, Caecilius Priscianus.»

2. «Als déus Manes. Jo, Marcus Herennius Mascellio, un dels sevirs de Tàrraco, encara vivint, vaig fer aquest monument de memòria al mateix temps per a nosaltres dos, per a mi i per a Herennia Faonice, la meua lliberta molt ben merescuda i la meua esposa franquíssima. Vaig fer per a nosaltres dos molt ben merescuts.»

¹⁵ Andrés Estellés, 2008, p. 16.

¹⁶ Pérez Montaner, 1981.

En la poesia, Estellés exposa diferents nivells de la realitat física: carrers bruts, una finestra gòtica, les inscripcions hebrees... Després detalla un ambient plàcid amb els xiprers en un camí remorós que evoca un indret ideal —el *locus amoenus* de Virgili. Fa una transició a aspectes íntims dels amants —«vam jaure junts i nus». Retorna la visió idíl·lica —la Seu, el mar— per finalitzar amb el contrast entre la nuesa dels cossos i els llençols blancs. *Coral romput* ens explica el viatge de noces d'Estellés i Isabel, segons Vicent Salvador.

Text 9 [*Inscripcions hebraïques a Cal Degà*]

Els domassos antics
pel passadís en l'ombra, enllà el finestral gòtic.
A la plaça, dessota els porxos, hi ha la font,
la font antiga i bruta, i després els comerços,
els comerços antics i bruts, un carreró,
unes pedres hebrees amb breus inscripcions,
una finestra plena de foscor. Aleshores
buscàvem un camí remorós de xiprers,
el trobarem molt tard i no el vàrem recórrer;
tornarem a l'hotel. Fou la primera nit.
(Transcriuria l'Epístola tarragonina. O bé
l'Ègloga de Catalunya i molts pocs versos més.)
Per primera vegada vam jaure junts i nus.
Recorde els llençols, blancs. Vàrem ser molt feliços.
Al dematí tornàrem al camí dels xiprers;
haviem vist la Seu. I veiérem la mar.

La mar hi era allí i no l'haviem vist
i ens riguérem els dos. I callàrem de sobte.
Ens recordàrem, nus, a l'habitació
tota obscura, tan nus entre els llençols tan blancs.

[Coral romput (1957), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 256]

Cal Degà, «...una finestra plena de fosc...».

FONT: Foto Vallvé. Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu.

5. Pla de la Seu

L'espai

El pla de la Seu¹⁷ és un dels espais on es conserva millor l'ambient medieval de la ciutat. Presidit per la catedral, hi ha una sèrie de casals gòtics, entre els

¹⁷ En la segona meitat del segle I dC, l'acròpolis de la ciutat es va «monumentalitzar» amb la construcció del fòrum provincial i el circ, que, amb una superfície de 7,5 hectàrees, és el complex més gran d'aquest tipus de tot el món romà. El fòrum provincial s'estructurava en dues places a diferents alçàries. La plaça superior (recinte de culte) estava envoltada per un pòrtic, del qual queden notables restes al claustre de la catedral. En posició axial s'aixecava una aula, que s'ha identificat com la cel·la d'un grandios temple de culte a l'emperador.

quals destaquen l'antiga rectoria¹⁸ i la casa Balcells,¹⁹ força ben conservada.

Molt a prop, en l'últim tram del carrer Major, destaquen la casa de l'abat de Poblet,²⁰ amb la façana principal al carrer de l'Abat. L'edifici de l'Antic Ajuntament, amb un notable pati i pis principal, i els porxos del carrer Merceria, del segle XIV.

¹⁸ «TIPUS: edifici residencial. PERÍODE: del segle XIII al XV. ESTIL: gòtic. SITUACIÓ: pla de la Seu, 4-10. La construcció de l'edifici es produeix en diverses fases entre els segles XII al XV. Una remodelació de la façana està documentada entre 1312 i 1327, època a què pertany la porta d'arc apuntat, amb escut heràldic d'Arnau de Montoliu. L'edifici s'articula al voltant d'un pati interior amb escala de dos trams. La façana que dona al pla de la Seu presenta una part baixa bastida amb carreus ben escairats, mentre que la part superior és feta de tàpia. Hi ha una finestra coronella quatrimpartida i altres obertures de diferent època, algunes d'elles tapiades.» *Pobles de Catalunya. Rectoria (Tarragona, Part Alta Nord - Tarragonès)* [en línia] [Consultat: 17 d'agost del 2024]. Disponible a internet: <<http://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=3344>>.

¹⁹ Consta d'un gran pati central amb harmoniosos arcs i bigues que llueixen parcialment la policromia original, al voltant del qual s'articulen les habitacions del servei domèstic, els cellers, els estables, la cisterna i altres cambres. Una escala de volta mena a la galeria porticada del pis principal, on destaca la gran sala de recepció.

²⁰ «TIPUS: edifici residencial. PERÍODE: del segle XIII al XV. SITUACIÓ: c. Major, 32; c. de l'Abat, 2-4. Va ser residència de la família Montoliu i, després, de l'abat de Poblet. Dona al carrer Major, però la façana principal és la del carrer de l'Abat. Presenta diverses portes de llinda recta i una d'arc de mig punt. A la part superior es veuen restes de l'estuc amb esgrafiats imitant carreus. A l'interior es conserven arcs apuntats medievals, així com un pati interior amb escalinata i pou.» *Pobles de Catalunya. Casa de l'Abat (Tarragona, Part Alta Sud - Tarragonès)* [en línia] [Consultat: 17 d'agost del 2024]. Disponible a internet: <<http://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=3495>>.

L'obra

A *Ciutat a cau d'orella* (1953), els temes són l'alegria de viure, la mort, des d'un punt de vista transcendent.

En la poesia que llegirem, el poeta es compara amb una pedra, com la pedra amb què està construïda la catedral. En paraules de Vicent Salvador, la pedra es refereix a Tarragona, en el món poètic d'Estellés. D'altra banda, la divinitat s'associa a la pluja. El poeta-pedra-ca —el gos símbol de la fidelitat— espera que la pluja-divinitat la foradi i la faci més lleugera.

Text 10

IV

Davant la Seu

Espere com la pedra. Perquè la pedra espera.
La pedra rep els dies com la terra la pluja.
¡I espere com la pedra! Un dia, un altre dia
qualsevol, ella jo...

(La pedra té un no sé
de ca, dolç sense amo. La pedra mira amunt,
com el ca vora l'home).

Tu davalles amb l'aigua
de la pluja a la pedra; la forades, i en clots
mínims, dies i dies, van a beure els ocells.

(Aquest vespre és una altra catedral imponent).

Senyor, tinc l'esperança alerta de la pedra
que us va veure, el Dissabte... Des de llavors, la
pedra...

La Resurrecció li va minvar el pes
—ens va minvar el pes. ¡I espere, com la pedra!
Ella espera, com jo. Tots dos, muts, esperem
al vespre de cristall.
Tot és possible, ací.

La pedra i l'home, atònits, com cans que han trobat
l'Amo.

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 27]

L'obra

El text número 111 correspon a *A mi acorda un dictat* (1977), que ja hem comentat abans.

En la poesia veiem un contrast entre el paisatge bucòlic i el fang dels carrers, entre una finestra gòtica i unes inscripcions hebrees difícils d'entendre. Hi ha alternança entre el lloc ideal i la passió amorosa al llit de l'hotel. A la catedral el sagristà mostra una Bíblia, els tapissos. Al port, els mariners arriben. ¿És capvespre?

Text 11

La remor d'una font entre els xiprers més nobles,
i altra vegada el fang, els carrers plens de fang;
alguna llosa negra en alguna façana
amb algun text hebreu difícil de resoldre;
i de sobte la gràcia d'una finestra gòtica,
quan ja s'ha fet migdia entre els avellaners
i un riu de verdes fulles es pot creuar, si ho vols,
saltant entre unes pedres amablement anònimes,
i en el llit de l'hotel canta victòria el mascle
i balla, nu, en el centre de l'habitació
com en una pintura rupestre, ritual,
mentre, a la catedral, el sagristà passava
les fulles d'una Bíblia entre Job i Virgili,
el cartipàs solemne i ordenat dels tapissos,
capítols de batalles, preceptives geòrgiques,
els mariners que arriben, les dones d'altres sines.

[A mi acorda un dictat (1977), dins *Manual de conformitats*,
Obra Completa, vol. 3. València: Edicions 3 i 4, 1980, p. 199]

6. Museu Nacional Arqueològic

L'espai

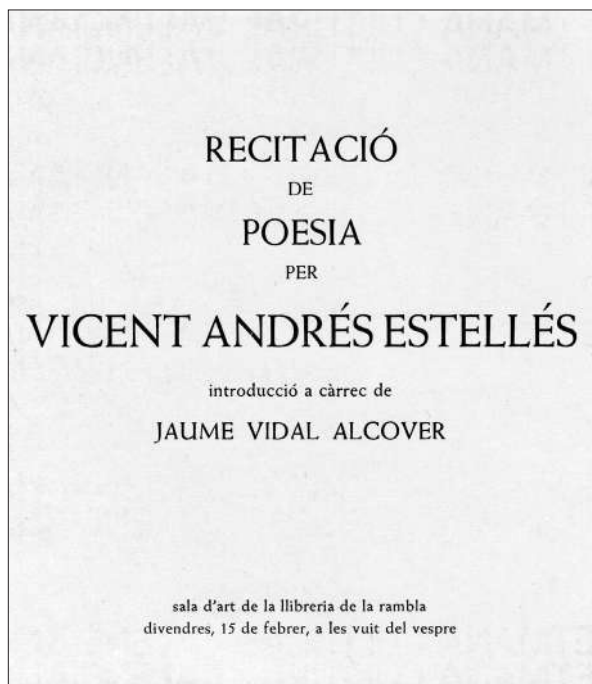
El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT), que es va fundar durant la primera meitat del segle XIX, és el més antic de Catalunya en la seva especialitat. Gestiona, entre d'altres, la Necròpolis Paleocristiana de Tarragona. En aquesta necròpolis, de més de dues mil sepultures, només dotze presentaven algun element d'aixovar. D'entre aquestes cal destacar la que porta el número 152: en un sarcòfag, reaprofitat, va aparèixer l'esquelet d'una nena d'uns cinc anys, amb fil d'or al voltant del coll i al llarg del cos, que devia guarnir el vestit que portava, i també una nina articulada d'ivori, que és probablement la peça més emblemàtica d'aquesta necròpolis.

Aquí veurem una còpia de la nina d'ivori. L'original és a la Necròpolis Paleocristiana, al carrer Ramón y Cajal.

L'obra

Estellés reconstrueix en aquesta poesia la troballa de la nina d'ivori de mans d'un arqueòleg. De seguida, el realisme, el lirisme i la sensualitat ens descriuen la nina: «Té els pits incipients» i es percep «el trèmol vertigen del melic». A partir, doncs, de la contemplació d'una peça arqueològica, el poeta sent bategar la vida.

Segons Vicent Salvador: la virginitat és el símbol de la puresa. I el safrà sembla que es refereix al boriçol púbic de la dona.

*Full volant del
recital de poesia
fet per Vicent
Andrés Estellés
el 15 de febrer
de 1974, en el
marc de la
Setmana Cultu-
ral Valenciana.*

Text 12 [La nina d'ivori]

I en una de les tombes les mans d'un arqueòleg
 tragueren un muntó de delicada cendra
 —com si, intacta, trobassen, entre cuixes de pols,
 al cap dels segles, una virginitat incòlume,
 un pessic de safrà cremat per la catàstrofe
 que es desfaria el tacte més comprensiu i amable,
 allò que fou grapat d'exasperada molsa—,
 una nina de vori, articulada —encara
 se la pot veure en un museu: és un prodigi
 de realisme: té els pits incipients,

Vicent Andrés Estellés i Jaume Vidal Alcover a la Llibreria de la Rambla.
 15 de febrer de 1974. Autor desconegut.

i sobre el ventre el trèmul vertigen del melic—,
i això entre altres vestigis...

[A mi acorda un dictat (1977), dins *Manual de conformitats*,
Obra Completa, vol. 3. València: Edicions 3 i 4, 1980, p. 197]

Llibreria de la Rambla, 1979. Presentació de *Document* de Morella.
D'esquerra a dreta: Mercè Sardà, Fina Masdéu, Jaume Vidal Alcover,
Ramon Salvat, Pere Anguera i Vicent Andrés Estellés. Al fons, Fermí Roig
i Magí Sunyer.
FONT: autor desconegut.

7. Pretori

L'espai

El Pretori²¹ és un dels edificis més emblemàtics de Tarragona. La construcció que ha arribat fins a nosaltres data de l'època de Vespasià (entorn de 73 dC). En

²¹ La torre del Pretori formava part del fòrum provincial romà, construït el segle I dC durant l'època de l'emperador Vespasià.

La plaça inferior del fòrum provincial era un enorme recinte rectangular de 318 × 175 m, envoltat per tres costats d'una estructura complexa de pòrtics. L'interior estava ornat probablement amb jardins i nombroses estàtues, de les quals resten molts pedestals amb inscripció, per exemple, al carrer Merceria. Actualment es poden observar restes d'aquests pòrtics als edificis de l'Antiga Audiència (torre sud-occidental, amb portes i escalinates), a la plaça del Pallol (porta, volta i pilastres de l'Antic Beateri), a la plaça del Fòrum (mur angular) i al Pretori (torre sud-oriental amb portes, voltes i pilastres).

Amb la restauració de la ciutat el 1129, la torre es va adequar com a residència del senyor de la ciutat: el normand Robert Bordet, que va ser príncep de Tarragona. Al castell de Rei o torre del Pretori, s'hi van allotjar durant curtes estades de temps alguns membres de la reialesa, com Blanca d'Anjou, la dona de Jaume II, o el mateix rei, que va reformar l'edifici. Pere III, el Cerimoniós, anys més tard, va modificar el palau amb la construcció d'un nou pis, la sala gòtica.

origen, va ser una gran torre lateral amb escales que tenia com a missió connectar els diferents nivells del conjunt monumental format pel circ, la plaça de la representació o fòrum i el recinte de culte. Va servir com a residència dels reis catalans (s'hi allotjaren Jaume II i la seva esposa Blanca d'Anjou, i Pere III n'amplià les dependències construint la sala gòtica, a l'últim pis) i dels nobles de la ciutat fins que, al segle XIX, es va convertir en presó provincial, funció que va mantenir fins al 1953. Des de 1939 fins a 1945, més de 650 condemnats a pena de mort sortiran de la presó de Pilats per ser afusellats al turó de l'Oliva, víctimes de la repressió franquista, ferotge i sistemàtica.

Concretament, Vicent Andrés Estellés fa referència en la seva obra al sarcòfag d'Hipòlit, que es pot trobar en aquest indret.

La situació privilegiada va convertir-lo en un punt clau de vigilància contra la pirateria.

El castell va deixar de ser residència reial al segle XV.

El 1413 es va convertir en l'oficina del procurador reial i va anar adquirint funcions clarament militars, com a dipòsit de material bèl·lic.

Al segle XVII, l'edifici es va denominar Quarter del Rei, i al segle XVIII, Quarter de Pilats. Durant la Guerra del Francès, la ciutat va ser ocupada per tropes napoleòniques, que van destruir l'edifici parcialment durant la seva fugida l'any 1813. Des de mitjan segle XIX es va utilitzar com a presó provincial, funció que va mantenir fins al 1953. A partir d'aquest moment, va començar un procés d'adequació museogràfica, i es va convertir, l'any 1971, en un annex del Museu Arqueològic. A partir de 1986 la torre va passar a dependre del Museu d'Història de Tarragona.

El sarcòfag d'Hipòlit

Hipòlit era fill de Teseu i de Melanipa o Antíope o potser d'Hipòlita, reina de les amazones. Havia heretat de sa mare la passió per la caça i els exercicis violents. Venerava Àrtemis —deessa de la natura i de la caça— i menyspreava Afrodita. La deessa es venjà despertant en el cor de Fedra, segona esposa de Teseu, un viva passió pel jove. Enone, dida de Fedra, fou la mitjancera d'aquest desig amorós. Fedra se li oferí, però Hipòlit la rebutjà. Com que tenia por que expliqués els fets a Teseu, Fedra s'estripà els vestits, trencà la porta de l'habitació i digué que Hipòlit l'havia volgut violentar. Teseu, irat, demanà a Posidó —déu del mar— que el matés. El déu, que li havia promès satisfer tres desitjos, envià un monstre marí que va sortir de les ones quan Hipòlit conduïa el seu carro a la vora de la mar, a Trecén, i espantà els cavalls, feu caure el jove del carro i morí arrossegat pel tir desbotcat. En saber aquest desenllaç, Fedra es penjà.²²

L'obra

Estellés s'atansa al mite d'Hipòlit amb la contemplació del seu sarcòfag i amb referències al món de la cacera —tan grat al jove—: pàmpols i cérvols. I compara la pedra —altra vegada la pedra associada a Taragona— al color del pa; Estellés era fill de forner i havia treballat fent pa. També cita les caragoles de mar,

²² Grimal, 1981.

indret on morí l'heroi. I més coses: l'ofici més vell del món —la prostitució— i com treballaven en l'antigor. Finalment, apareix el poeta, que ja ha perdut la memòria en el combat amorós.

Text 13 [*El sarcòfag d'Hipòlit*]

I això entre altres vestigis: el sarcòfag d'Hipòlit,
la tenebrosa història relatada entre pàmpols
i cérvols d'una pedra que té color de pa,
amb aquella nacrada qualitat de la pell
en uns determinats llocs recòndits d'un cos,
amb les reminiscències interiors, castíssimes,
d'aquelles caragoles de mar que t'estimaves;
les estores que duïen les rameres antigues
per tal de treballar on trobassen la feina,
o l'emblema de fang que els penjava entre els pits,
amb les eines del seu ofici venerable
a una escala portàtil, simplement emblemàtiques,
per més que allò al·ludia a ereccions i pèls
d'una anonimitat obscena i convinguda,
a expeditives pràctiques que un furor acredita,
d'una justificada activitat diversa
que en la diversitat potser es redimia,
si és que es buscava alguna redempció, qui ho sap,
entre besos i arraps i ja no me'n recorde
del teu nom i les teues peculiaritats.

[A mi acorda un dictat (1977), dins *Manual de conformitats*,
Obra Completa, vol. 3. València: Edicions 3 i 4, 1980, p. 198]

L'obra

A *Ciutat a cau d'orella* (1953) hi ha una poesia en què Estellés explica el mite d'Hipòlit. Té quatre parts. En la primera relata la mort d'Hipòlit i ho fa amb mètrica irregular, farcida d'exclamacions i d'interrogacions perquè no sap quina n'és la causa. A continuació, amb versos octosíl·labs, explica la història com si passés a la postguerra. Hi surten tramvies, el balcó amb la roba estesa als fils d'aram, una moto... tot d'elements evocadors de la ciutat de València dels anys cinquanta. En la tercera part, tornen altra vegada les exclamacions i les preguntes entorn de l'heroï. Finalment, Estellés actualitza l'acció una altra vegada: Fedra veu com Hipòlit se'n va de festa amb els amics, a córrer amb la moto; Hipòlit no comprèn l'amor de Fedra; l'heroïna veu de l'escala estant com el jove se'n va i «enveja un món d'amics i motos | i xiques sense res més».

Text 14. Mort d'Hipòlit i les nits de Fedra

¡Oh Hipòlit!
 ¿Quin Etna, quin Vesubi,
 en violenta erupció,
 et va galvanitzar els membres suavisssims,
 el goig puríssim d'ésser
 entre els amics i els cans,
 i va aturar el salt del corser increïble,
 sostenint el furor múltiple del fullam?

.

¡Oh déus! ¿Com fou? (¿Saps tu
com fou, oh Fedra?)
Ets ací, sense rostre,
sense el bri, a punt de caure't, del somrís.

.....

¿Foren els déus,
els déus terribles, violents,
aquelles fosques selves mòbils,
perquè en el rostre càndid s'anunciava Déu,
al terme just d'aquella innocent dreta
que fou Hipòlit?

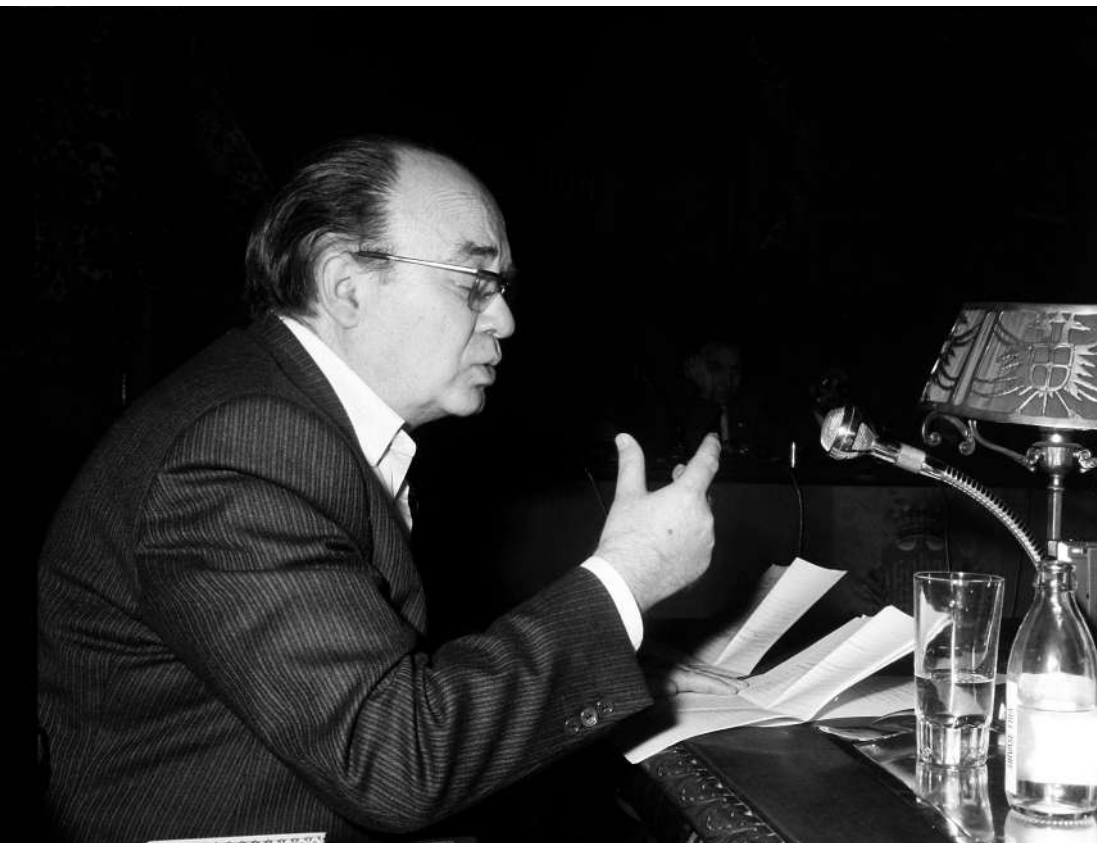
.....

(Creuen tramvies pel carrer.
La nina dubta si passar.
Hipòlit parla amb els amics
i Fedra el veu des del balcó
—la roba estesa als fils d'aram.
Hipòlit ha deixat la moto
zelosament vora el rastell
i l'acaricia, parlant.
Passen tramvies i donzelles.
Surt una olor d'oli fregit.
La tarda és un llençol banyat,
suara estés no se sap on.)

¿Qui va vinclar l'espiga,
¿digau!, d'aquest Virgili, que a les pupil·les fresques
potser duia els aljubs de la novella fe?
Nard o vas de silenci, ¿el silenci et creixia?
¿Hipòlit, o la pura joia de l'amistat...!

Hi ha tisoires obertes que no projecten ombra;
hi ha rellotges que s'ouen com caragols de mar...
A la meitat de qualsevol camí,
surt el xiprer de l'amistat,
¡i ens ve un desig d'escriure tots els mots en majúscula,
de ratllar les façanes amb un tros de carbó
i d'anar pel rastell de la vida, xiulant!
Duguem l'ombra entre els peus com un ca joganer
 (Fedra, de peu al menjador,
 observa Hipòlit, que es pentina
 en el capvespre del dissabte.
 Després avança lentament...
 Hipòlit xiula una cançó.
 Algun amic crida en l'escala,
 i quan Hipòlit vol obrir
 es creua Fedra al seu camí...
 Hipòlit no comprén encara,
 somriu i diu adéu només,
 i Fedra el veu des de l'escala...
 En el desfici del dissabte,
 Fedra gemega sobre el llit
 totes les coses que ha perdut
 i enveja un món d'amics i motos
 i xiques sense més ni més:
 el goig només de viure, d'ésser,
 d'anar anant i anar rient...
 Les nits lentíssimes de Fedra,
 tenen besllums de ganivets...)

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 46]

V. Andrés Estellés diu el pregó de la II Setmana del Llibre Català a l'Ajuntament (24 de maig de 1984).

FONT: Ajuntament de Tarragona. Centre d'Imatges de Tarragona / l'Arxiu. Foto Vallvé.

8. Església de Santa Maria del Miracle

L'espai

L'última parada és l'amfiteatre on es troba l'església de Santa Maria del Miracle. Amb la construcció a principis de segle II dC de l'amfiteatre²³ es va completar la trilogia d'edificis d'espectacles (teatre, circ i amfiteatre), distintius d'una capital d'una de les províncies imperials d'Occident. L'amfiteatre era un edifici per a espectacles de lluites de feres, de gladiadors i execucions públiques. Actualment, es conserva part de la grada tallada a la roca, molt erosionada, i una part de la grada meridional, aixecada sobre voltes de formigó. Aquí patiren martiri l'any 259 sant Fructuós i els seus diaques. Per commemorar-ho, s'edificà a principis del segle VI una basílica visigòtica, sobre

²³ L'amfiteatre de Tàrraco fou construït a principis del segle II dC. I fou objecte de reformes l'any 221, com indica la inscripció de 140 metres, la més llarga de tot l'Imperi, que coronava el pòdium.

la qual s'establí l'església medieval de Santa Maria del Miracle, del segle XII. Aquest santuari presenta una planta de creu llatina d'una única nau amb absis quadrangular.

Abandonada la dedicació al culte, sembla que, a mitjan segle XIX, amb motiu de l'inici de les obres per a la construcció del moll i a causa de la proximitat de la pedrera, s'allotjaren a l'església els penats destinats a treballar en les obres, raó per la qual durant molt de temps l'indret s'ha conegut amb el nom Penal del Miracle. A mitjan segle XX s'inicià la recuperació arqueològica del monument.

L'obra

Aquesta poesia, inclosa a *Ciutat a cau d'orella* (1953), és dedicada a l'església de Santa Maria del Miracle, situada a l'arena de l'amfiteatre, escrita en versos octosíl·labs.

Text 15

Santa Maria del Miracle
abandonada vora el mar,
al mig del cercle de les ales
de les gavines o el passat.

Santa Maria del Miracle,
ones i segles, vénen, van,
des de Mallorca a Tarragona
i vers la veu des de la sang.

Santa Maria del Miracle,
més majestat que soledat.
Rellisca l'aire per les galtes
d'àngels que foren i seran.

Retronen segles entre els marbres.
El bosc té a l'aire l'arrelam.
Santa Maria del Miracle.
Nues donzelles i gegants.

¡Oh caragol de mar a l'aire,
on la maror dels segles va
—Santa Maria del Miracle—
vers el present des del passat!

Música fina i perdurable
corrent pels còdols i pel gram.
Santa Maria del Miracle,
on ancorà l'Eternitat.

Rellisca l'aire per les galtes
d'àngels que foren i seran.
Santa Maria del Miracle...

Remor de precés i de cavalls.

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 23]

L'obra

La mar que descriu Estellés en *Aquesta mar que sabem* no és necessàriament tarragonina. Crec que es pot referir a la Mediterrània en qualsevol punt de la seva riba. Sembla que s'atribueix a una pèrdua real o fictícia: «Quantes cànvides criatures s'enduu?» ¿O és la pèrdua de la innocència? Aneu a saber.

Estellés ha convertit la mar en un element quotidià: un cobertor que es pot aixecar per veure si hi ha la criatura perduda, el pati d'un col·legi, un solar, una placeta... Però, de cop, fa un salt cap al simbolisme quan diu que «és l'ombra humida del Paradís». Per retornar a una imatge de Déu feta de mida humana.

Estellés té predilecció pel capvespre com a moment suprem de contemplació, d'admiració i de satisfacció després d'una jornada de treball. En tot el recull han sortit quatre referències a aquest moment del dia com a estadi de plenitud.

Text 16. *Aquesta mar que sabem*

Aquest mar...

¿Quantes cànvides criatures s'enduu
de la ciutat, a l'hora més tènue del capvespre?
¿Quants nins clamen al bosc llunyíssim del mar?

Es perderen al mar i ploren, jo ho sé bé.

(Jo sé bé que hi ha dones
en la platja, que prenen amb els dits cada ona

i l'alcen, com si fos un cobertor primíssim
i poguessen trobar el goig íntim del fill).

El mar és com el pati d'un col·legi, un solar,
el cel ample que es veu damunt de la placeta,
sense motos ni guàrdies ni voravies.
El mar és l'ombra humida del Paradís. El mar...

(Tornarem altre vespre i tot serà distint.
Veuràs tu com Déu fa que tot siga com vols).

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4, 1981, p. 49]

9. Cloenda

Tanquem la ruta amb dues poesies i el fragment d'una tercera que ens parlen de *Ciutat a cau d'orella*. Aqueixa ciutat que es debat entre el només i l'a penes, una ciutat que vol i dol, ciutat del quasi, mai del ja! Una ciutat que es diu Tarragona.

Text 17

II

¿Oh tu, ciutat del quasi, mai del ja!
(¡Quin Francolí —del quasi al ja— en les venes!)
Desfici del potser i de l'a penes,
quan l'aire em vist el cor de novençà.

¡Quina nit, de l'ahir a l'endemà!
(Al llençol, un escàndol d'assutzenes).
L'afany, des de la roca a les arenes,
batent-se entre el ¿serà? i el ¿no serà?

(¿Comença la ciutat just on acaba,
fugitiva per l'aire i la cortina?
¡Oh la ciutat del quasi i el només!...)

¿En la pompa del fruit, conclou la saba?
El cor es paga d'allò que endevina.
¡oh itinerari del desig al bes!

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra completa*, vol. 6 València: Edicions 3 i 4, 1981, pàg. 12]

Text 18

¡Oh ciutat aleshores del només!
La llosa del només conclou l'a penes.
¡I els ramats de coloms i assutzenes
sota la pedra mínima del bes!

El que se sent, a soles, és el que és.
Oh música ordenada de les venes.
¿Comença el mar, o acaba, en les arenes?
¿Conclou l'ésser, o naix, en el no-res?

Goig de les serralades sens crepuscle.
¡Oh l'abril, de la pedra a les donzelles!
¡Ai delit del no sé, que se m'enduu!

Un àngel naix, esvelt, a cada muscle.
Criatures assumptes per parelles.
¡Mort o triomf del jo i àngel del tu!

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, Obra completa, vol. 6 València: Edicions 3 i 4, 1981, pàg. 31]

Text 19. MEMÒRIA TRISTÍSSIMA (fragment)

Fou el Desig de tu qui em va arrancar de sobte
el Paradís, la pura plenitud forestal.
I em sé en l'aire, que em volta insinuant-se, cru,
com una cabellera llargament impossible.

(¿Et va arrancar de sobte l'huracà del Desig,
Ciutat que ara contemple, i ets sola eternament,
memòria tristíssima, un eixut oceà
on l'esponja roman al servei de l'abella
i les escates soltes espillegen al sol?
Ens partirem el dol tots dos a cau d'orella.
Ens partirem el dol a la vora del temps).

[*Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, Obra completa, vol. 6 València: Edicions 3 i 4, 1981, pàg. 50-51]

Fonts documentals

Bibliografia

- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent (1972): *L'ofici de demà*. Palma de Mallorca: Editorial Moll. Balenguera, núm. 5.
- (1979): *Les pedres de l'àmfora*, dins *Obra Completa*, vol. 2. València: Eliseu Climent, editor. Col·lecció 3 i 4, Sèrie la Unitat, núm. 13.
- (1980): *A mi acorda un dictat*, dins *Manual de conformitats*, *Obra Completa*, vol. 3. València: Edicions 3 i 4.
- (1981): *Ciutat a cau d'orella* (1953), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4.
- (1981): *Coral romput* (1957), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4.
- (1981): *L'inventari clement* (1971), dins *Les Homilies d'Organyà*, *Obra Completa*, vol. 6. València: Edicions 3 i 4.
- (1996): *Mural del País Valencià*, vol. I. València: Edicions 3 i 4.

- (2008): *Vint-i-cinc poemes de Vicent Andrés Estellés*. A cura de Jaume Pérez Montaner. Barcelona: Angle Editorial.
- GRIMAL, Pierre (1981): *Diccionario de mitología griega y romana*. Barcelona: Paidós.
- MARRUGAT CUYÀS, Ramon (2012): *La Llibreria de la Rambla i l'alternativa cultural de Tarragona (1968-1980)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillel Oliver.
- MORERA I LLAURADÓ, Emilio (1894): *Tarragona antigua y moderna*. Tarragona: Establecimiento Tipográfico de F. Arís e Hijo. Edició facsímil (1998). València: Librerías París-Valencia, SL.
- ORIOI, Carme; Emili SAMPER (2010): *El rei En Jaume I en l'imaginari popular i en la literatura*. Tarragona: URV i UIB.
- PÉREZ MONTANER, Jaume; Vicent SALVADOR (1981): *Una aproximació a Vicent Andrés Estellés*. València: Edicions 3 i 4.

Annexos

En aquest apartat trobareu un recull de les cròniques escrites per Vicent Andrés Estellés a Tarragona a través de les quals explica el retorn de les restes mortals del rei En Jaume, i de les d'altres components de la reialesa i noblesa medievals catalanoaragoneses, al monestir de Santa Maria de Poblet. Martí Domínguez, que aleshores era director del diari *Las Provincias* de la ciutat de València, envià Estellés a la nostra ciutat com a corresponsal. Les cròniques es van enviar a la redacció del diari via telefònica, com explica en la del dia 3 de juny de 1952, i allà les transcrivien per publicar-les puntualment.

He rectificat dades relacionades amb els diferents emplaçaments de les restes del rei En Jaume. Per fer-ho m'he basat en l'article d'Emili Samper «La petjada del rei En Jaume per terres tarragonines».

Las Provincias

Domingo, 1 de junio de 1952

*Los Reyes de Aragón van a ser devueltos
a sus enterramientos de Poblet*

* * *

*El traslado desde la Catedral de Tarragona
tendrá carácter de homenaje nacional*

* * *

*Valencia, junto a Don Jaime, con el Pendón
de la Conquista y la Espada del Conquistador*

Don Jaime, el gran Rey, cayó en su lecho de muerte estando en Alcira. No era un momento de paz; había en pleito de guerra varios movimientos rebeldes de la morisma más de una vez manejada o alentada por los traidores. Quiso tener una entrevista rápida con el heredero —el futuro Pedro III, justamente llamado el Grande—, hacer las últimas recomendaciones como padre y como rey y ordenarle, entregándole simbólicamente su espada, que no esperase

a cerrarle los ojos, pues le necesitaba el ejército cristiano que combatía. Luego, sencillamente, vistió el hábito del Cister. Don Jaime había soñado ser en su vejez —anticipo en esto, como en tantas otras cosas, de Carlos, el de Yuste— con ser monje de Poblet. Pero el corazón i el puño genial del Monarca no hallaron nunca tregua. En Alcira se sintió con el sabor de la muerte y se acordó enternecidamente de Santa María de Poblet. ¿Era tarde? Para un cre-

yente en Santa María ese adverbio no existe. Y vistió el hábito blanco del dulce San Bernardo de Claraval, que había ilustrado otro Bernardo Santo, el Mártir, hijo precisamente de aquella hermosa ciudad del Júcar y monje de Poblet.

* * *

Hábrale dicho al hijo que si moría en Alcira se le enterrase en aquella arqiprestal. Si moría en Valencia en la Catedral, que él había querido dedicar, como siempre, a la Asunción. Estas sepulturas serían provisionales, hasta que la guerra terminase, pues él quería descansar definitivamente en Poblet, adonde si su enfermedad se lo permitía ansiaba llegar. El rey enfermo con grandes cuidados emprendió el viaje. Pero al llegar a Valencia se agravó. Y aquí murió el 27 de julio de 1276. Fue enterrado en nuestra Catedral,

hasta que en 1278 Pedro III trasladó los restos a Poblet, siendo Pedro IV el que construyó el magnífico mausoleo —el más hermoso de todos los enterramientos reales que tiene España— sobre los arcos del crucero, ocupando la tumba del Conquistador el sitio más honroso.

Allí, con otros sucesores suyos —Pedro III y Jaime II fueron enterrados en el vecino monasterio de Santas Creus—, esperaban el día del juicio los huesos de don Jaime, hasta las tristes profanaciones de 1835.

Don Jaime y los Monarcas aragoneses van a volver a Poblet. El Ayuntamiento, la Diputación, Lo Rat-Penat, el Tribunal de las Aguas, ¡Valencia!, va a estar junto al féretro de su amado Rey: y también de aquel otro monarca valencianísimo, Alfonso V. Llevará sus mayores tesoros históricos: el Pendón de la Conquista y la espada del Conquistador.

Martes, 3 de junio de 1952

Ante la tumba del Rey Conquistador

Tarragona, 2 de junio (De nuestro enviado especial.) Cuando ascendíamos por esa incomparable escalinata de la Catedral de Tarragona, que tanto tiene de altar, en cualquier reloj de cualquier parte daban las doce en punto de la noche. Sumergida en el silencio y en las sombras, la prodigiosa fábrica del templo era extraordinariamente impresionante, rodeadas por calles i arcos indescritibles. Luego, acompañando al director general de Bellas Artes, señor Gallego Burín, y al de Archivos y Bibliotecas, señor Sintas y Obrador, y con los gobernadores civil i militar de la plaza, hemos recorrido el interior de esta maravillosa joya que es la Catedral, a la luz de una gran vela blandida por un soldado. Es impo-

sible referir un espectáculo tan imponente como este en unos minutos de conferencia telefónica. Escribo sobre el mostrador de un café de la Rambla y recuerdo, ceñidos a las hermosísimas columnas, los espléndidos tapices catedralicios entre los juegos de luces y sombras, y los paños mortuorios de la casa de Cardona.

Toda la catedral recorrida, así lentamente, entre el impresionante silencio, después de entrar en ella por la puerta de Santa Tecla, yendo entre los cipreses elegantísimos, un cielo irremplazable sobre el desbordamiento románico de las piedras...

Pero la emoción ha subido de punto cuando, con el Ayuntamiento de Valencia, me he encontrado ante el féretro abierto —¡abier-

to!— de nuestro rey «En Jaume I el Conqueridor».

He visto la momia de su rostro, que se conserva admirablemente, con la herida de la flecha de Valencia próxima a la sien derecha, las manos, los pies, saliendo de un blanco lienzo...

Silencio y a un lado el crepitar de la gran vela.

La comisión arqueológica ha hallado completa y en buen estado la momia del rey que mide 1,96 (se supone que media 1,98 por lo menos). Se han hallado otros 30 cuerpos de

reyes y nobles; con ello se ha revelado exactamente el sistema medieval de embalsamamiento. No se han hallado telas interesantes; apenas una toca femenina.

Tarragona vive horas de gran intensidad; la animación en sus calles es extraordinaria con gallardetes y guirnaldas.

Aquí está Valencia también con el Pendón y la espada de Don Jaime. Con el Ayuntamiento, la Diputación ¡y el Tribunal de la Aguas!

Miércoles, 4 de junio de 1952

*Los representantes de los pueblos
que integraron la Corona de Aragón,
reunidos en Tarragona*

IMPRESIONANTES HONRAS A SUS REYES EN EL TRASLADO
A POBLET

LOS QUE FUERON REYES
DE ARAGÓN

Tarragona. Los reyes, reinas, príncipes y magnates que serán trasladados desde la Catedral de Tarragona al real Monasterio de Santa María de Poblet para su última y definitiva sepultura son los siguientes:

Alfonso II el Casto y esposa doña Sancha, Alfonso III, Pedro III el Cerimonioso y sus esposas doña María, hija de Felipe II de Navarra, Doña Leonor hija de Alfonso de Portugal, y doña Leonor hija del rey de Sicilia, y cuatro hijos: Juan I el Gentil y sus esposas doña Matea y doña Violante; Alfonso V; Juan II de Navarra

y su esposa doña Juana de Navarra y su hija Marina de Aragón; el hijo de Fernando II (hijo de Fernando el Católico) y su madre; Beatriz de Aragón, reina de Hungría; príncipe Carlos de Viana; el infante Pedro, hijo de Pedro IV el Cerimonioso que estuvo enterrado en la tumba de Fernando I el Casto con once infantes; el conde de Ribagorza y Ampurias; el infante Pedro hijo de Jaime II con su esposa doña Juana; ocho reyes y ocho reinas e infinidad de cadáveres de nobles i magnates: 36 infantes y nueve infantas de los reinos de la Corona de Aragón.

LAS HONRAS FUNEBRES

Tarragona. Han comenzado esta mañana los actos organizados con motivo del traslado del rey Jaime I y demás monarcas de la Corona de Aragón. El primer acto ha consistido en una misa de Requiem por el alma de los monarcas con la asistencia de los Ministros de Educación Nacional y Obras Públicas; jefe del departamento marítimo de Cartagena; jefe del sector naval de Cataluña; subsecretario de obras públicas; director general de Bellas Artes; de Archi-

vos i Bibliotecas; comisiones del Patronato Artístico Nacional; gobernador militar de Tarragona; obispos de Orihuela, Gerona, Seo de Urgel, auxiliar de Zaragoza; obispo auxiliar del Patriarca de Lisboa en representación de la Iglesia de Portugal; diputaciones en pleno de la provincias que constituían antaño el Reino de Aragón; una nutrida representación valenciana, con su alcalde; alcalde de Palma de Mallorca; gobernadores civiles de Lérida, Teruel y Gerona y otras autoridades. [...]

Miércoles, 4 de junio de 1952

Valencia, en Tarragona, con Don Jaime

Tarragona, 12 de la noche. (De nuestro enviado especial). A estas horas los restos del Rey don Jaime I y de los otros reyes, reinas, príncipes y nobles de la Corona catalano aragone-

sa descansan brevemente en Espluga, en la antigua iglesia de San Miguel Arcángel, donde hace más de cien años los guardara, salvándolos de la profanación, mosén Serret.

El cronista, entre las emociones de este gran día, ha recordado más de una vez a don Teodoro Llorente Olivares y todo lo que su pluma de poeta e historiador dedicara a Poblet, a su gloria lejana y su posterior desamparo; el cronista siente abrumadoramente sobre sí el peso enorme y delicado de la biografía de LAS PROVINCIAS tan ligada a estos acontecimientos tarraconenses. Cuando el féretro que contiene los restos del Conquistador salía definitivamente de la Catedral de Tarragona bajo un sol medieval implacable a la gran plaza, evocé a Don Teodoro Llorente Falcó, de cuya muerte se cumplía precisamente hoy el tercer aniversario, además también de la restauración de Poblet junto con aquel insigne tarraconense don Eduardo Toda que a Poblet consagró su vida y su fortuna. Desde el cielo, cuantos como ellos sintieron las glorias de Poblet,

habrán bendecido el día de hoy.

UNA MAÑANA HISTÓRICA

Los actos de esta mañana han sido un gran acontecimiento histórico nacional. La Marcha Real interpretada por multitud de bandas militares, llena de buena mañana los alrededores de la Catedral donde la nobleza de la antigua Corona de Aragón espera, y donde centellean los cascos, los sables y las condecoraciones. [...] Sobre la bellísima estampa, sobre este friso móvil que devuelve vivos todo los fastos de la Monarquía aragonesa, veo la escultura de David en el frontis de la Catedral, un David que por bello, joven y fuerte dice la leyenda que no es David, sino Jaime el Conquistador.

GLORIA DEL TEMPLO

Hemos tenido que situarnos los periodistas, por consejo de un simpá-

tico i paternal canónigo tarraconense, en lo alto de uno de los púlpitos. Sobre su ilustre piedra, tantas veces centenaria, escribimos y apretamos las manos cuando la emoción nos sacude con demasiada violencia.

Lucen con todo su esplendor las tres soberbias colecciones de tapices de la Catedral que se despeñan en colores tenues pero vibrantes por las columnatas: cuelga uno del púlpito y como quien no lo hace paso con suavidad mi mano sobre él...

Me gusta mirar los calados inverosímiles de dos rosetones de brujería y veo (y a lo mejor oigo) cómo chisporrotea el sol en las multicolores vidrieras con esquemas de santos, soltando esquirlas encendidas, pavesas vibrantes.

Severos, imponentes, se alinean abajo dos arcones y seis arcas funerarias de plomo; presidiéndolos el largo féretro que guarda

a Don Jaime, arropada su momia con el hábito del Císter que ya vistió en el solemne entierro de 1843 cuando le trajeron de Poblet a Tarragona. Sobre el féretro un damasco: sobre el damasco el «Penó de la Conquesta de València»; y sobre el Pendón la espada que ha traído el Ayuntamiento valenciano. Alrededor velan y seguirán velando hasta mañana miembros de la Nobleza y de las Diputaciones.

Allá, el Arzobispo de Tarragona, revestido de capa magna, y los Obispos de Lérida, Orihuela, Seo de Urgel y auxiliar de Zaragoza. Me dicen que nuestro Arzobispo acudirá mañana a Poblet.

Empiezan las solemnes exequias, y a mi izquierda la capilla de la Catedral inicia la gran Misa de Requiem de Perosi y toda la hermosura, toda la grandiosidad, toda la gloria de la liturgia inunda las amplias naves donde se apiña

el gentío. Las undosas ondas del órgano, la condición aérea de este soberbio templo macizo y esbeltísimo a un tiempo me produce la impresión desde este puesto de «vigía» del púlpito, de que bogamos en una nao sobre un Mediterráneo de emociones.

DOLOR Y SERENIDAD

Después de la oración fúnebre que pronuncia el Arzobispo de Tarragona surgen avasalladoras las notas espléndidas del «Liberame» a todo órgano, intentando en vano ahogar los plañidos mortuorios de una campanita que suena a muchos metros, allá arriba. Una campanita débil, gimiente que para mí es ahora el alma de esta admirable Tarragona que ve con sereno dolor como los restos de don Jaime, después de cien años aquí, salen para Poblet.

LA ÚLTIMA RUTA DEL REY

Todas las campanas tocan a muerto. Cuando salimos a la plaza donde esperan las tropas de Tierra, Mar y Aire, se forma la comitiva: los estallidos de color de los heraldos —los atabales con crespones negros—, la Marcha Real sonando en todas partes... Una emoción indecible se apodera de todos; los grupos de la nobleza y de las corporaciones. Los presidentes de las Diputaciones —el de Valencia, señor Cerdá con don Jaime—, sacan los féretros.

La presencia valenciana, con el Pendón de la Conquista, la espada de don Jaime portada por el alcalde accidental de Valencia, don Eugenio Mata, la nobleza, diversas entidades regnícolas y las representaciones de la acequia del Júcar —¡la Séquia del Rei!— y del tribunal de

la Aguas, es la de mayor prestancia y emoción. En Tarragona el nombre de Valencia ha sonado con una emoción singularísima. Y los valencianos,

como nuestro Rey, nos hemos sentido, sin jactancias, en cabeza. Hablo de lo que he visto y he oído. Que la emoción, para mí me la guardo.

Valencia. Jueves, 5 de junio de 1952

*Su excelencia el Jefe del Estado preside
el retorno de los restos de los Reyes
de Aragón a sus tumbas de Poblet*

* * *

*Están presentes las doce provincias
que formaron la gloriosa Monarquía*

UNA LÁPIDA EN ESPLUGA.
EL CORTEJO FÚNEBRE A PIE
HASTA POBLET

Poblet. La localidad de Espluga de Francolí está viviendo unas jornadas memorables tras el honor que se ha concedido a la simpática villa de ser custodia por toda una noche de los restos de los monarcas más destacados del antiguo Reino de Aragón, en recompensa por haber sido

en su iglesia donde fueron guardados los restos de los monarcas que fueron salvados de la destrucción por el reverendo párroco Antonio Serret. Con dicho motivo ha sido colocada una lápida cuya inscripción dice así: «A esta iglesia fueron traídos en 1837 por el cura párroco de Espluga de Francolí, reverendo Padre Antonio Serret los despojos mortales de Jaime I

el Conquistador y de otros reyes de Aragón, profanados en su tumba de Poblet, quedando en ellos depositados hasta 18 en 1843 en que el prócer don Pedro Gil los llevó a Tarragona, donde fueron recogidos por el excelentísimo cabildo de la Catedral y celosamente guardados en aquel templo. Hoy 3 de junio de 1952, han vuelto los regios despojos a este sagrado lugar, quedando en él hasta el día siguiente para ser enterrados solemnemente al real Monasterio de Poblet estando presente el Jefe del Estado, excelentísimo señor don Francisco Franco Bahamonde.»

Durante toda la noche se han venido celebrando turnos de vela. Fuerzas del regimiento del Ebro número 56 han dado escolta de honor a los reales despojos colocados en el altar mayor de la antigua iglesia de San Miguel.

Desde primeras horas, las gentes del campo de Ta-

rragona, vestidas con sus mejores galas fueron concentrándose a centenares frente a la iglesia para rendir su tributo de homenaje. [...]

LOS FÉRETROS LLEGAN

A POBLET

Poblet. Alrededor de las doce y media con una solemnidad extraordinaria y mientras las campanas doblaban en señal de duelo, hicieron su entrada en el cenobio los féretros que guardan los restos de los Reyes de Aragón. [...] En lugares preferentes fueron colocándose los ministros, jerarquías eclesiásticas, autoridades todas y representantes, dando comienzo la fúnebre ceremonia con una Misa rezada en la que actuó de celebrante el Arzobispo de Tarragona. Frente al altar, en un severo túbulo, fueron colocados los féretros. En el centro figuraba el de don Jaime I el Conquistador, cubierto con su pendón.

Terminada la Misa rezada, se cantó un responso, después del cual se procedió a la colocación de los féretros en las tumbas reales restauradas por el eminente escultor don Federico Marés.

FIRMA DEL ACTA E INHUMACIÓN

Finalizado el responso, el señor García Tornel dio

lectura al acta notarial de entrega de los restos por parte del Patronato de Honor a la Comunidad de Poblet, definitiva depositaria de ellos.

El Caudillo examinó los restos de Jaime I el Conquistador i, seguidamente, se procedió a la inhumación de los reales despojos en sus panteones. [...]

Valencia. Jueves, 5 de junio de 1952

La Canción del Caballero

Poblet (de nuestro enviado especial). Desde mucho antes de la Conca de Barberá, la mañana entera de Tarragona y de Cataluña tiene un designio claro de canción y romance. Después vendrán las sonadoras hojas de los álamos en la ribera de Francolí, por Esplugas, y ante la «Puerta Dorada» del Monasterio; después vendrá la inocen-

te insistencia del agua en la fuente del claustro y en seguida, los elegantes cipreses de un verde esplendoroso; la luz, haciendo nido en las ojivas; la música lenta de las campanas; el oro de las piedras —apunto siempre de dejar de serlo— y, sobre todo, los monjes, los jóvenes monjes, los felices monjes del Císter, que tanto tienen hoy

de hoja, de agua de cipreses; los cuarenta monjes—doce Padres, y el resto estudiantes y legos, todos españoles— que constituyen la comunidad tan maravillosamente renacida.

Ya en la puerta del primer recinto de Poblet toma cuerpo y gracia aquel aire ingenuo de canción junto al escudete del abad Fernando de Lerín, con la Jarra y la Azucenas de María.

He recorrido muy cerca del Caudillo todas las dependencias del Monasterio; la entrada del palacio real, con la escalera descubierta, las galerías del Claustro, el lavabo donde limpiaban sus humildes manos los monjes de vuelta de la hortaliza i la azada—esa delicia de templete con el atrevimiento de sus rosetones—, la amplia y fresca bodega, la biblioteca, el refectorio, la Sala Capitular con los enterramientos de los abades y las vidrieras centelleantes, los dormitorios, la iglesia... He

visto el cimborio, las soberbias impostas de los pilares, las ménsulas afiligranadas, las tumbas reales y este enorme hervidero escultórico, esa vasta colmena, esa sinfonía de noble y trabajado mármol que es el altar mayor de nuestro Damián Forment, donde tantos y tan escalofrantes son los alvéolos vacíos de imágenes. Y a falta de latín, que es lo propio aquí, lo imprescindible, he sentido la necesidad de hablar valenciano, de tender también mi mejor colgadura en esta alta ocasión: la de la lengua de la vieja Monarquía.

La reconstrucción ha obrado verdaderos prodigios bajo la tutela del Estado y con el apoyo de muchos mecenas. La «Puerta Dorada» ha vuelto a ser dorada por la nobleza catalana en memoria de la visita de Felipe II durante la Semana Santa de 1585.

He visto el Monasterio vivo con sus monjes, sus

piedras, erizado de sonos de trompetas —religión y milicia—, la grandiosa plaza con el desfile blanco i solemnísimo de la Comunidad murmurando rezos en medio de un silencio total. Los ministros, los Obispos, los Ayuntamientos, la Diputaciones, la Nobleza, uniformes multicolores, brillantes; la guardia personal del Generalísimo de gran gala, la entrada del Caudillo bajo palio y luego la magnificencia del «Te-déum».

Y doy gracias a Dios por ser un modesto cronista de esta jornada histórica, sobre todo a las doce y cuarto de la mañana cuando entran en la gran plaza del Monasterio el féretro del Conquistador y, después, desplegado y llevado por nuestro Ayuntamiento, el Pendón de la Conquista.

«Yo no digo mi canción | Sino a quien conmigo va...»

No sé si esto lo dijo el conde Arnaldos o don Jai-

me; pero bellísima debía ser la canción de la vieja Corona cuando ha poblado kilómetros polvorientos de camino con uniformes de la Real Maestranza de la nobleza valenciana junto a las blusas negras del Tribunal de la Aguas, pongo por caso.

«En el siglo XIII —dice Carlton Hayes en su último libro—, y en la misma época en que los reyes de Inglaterra eran obligados a firmar la Carta Magna y a acceder al Parlamento modelo de las Cortes regulares españolas, es decir Cámaras de representativas del Clero, los Nobles, Señores de las Villas e incluso campesinos, funcionaban también como limitación al poder real.»

Dar lecciones tremendas entre cipreses y mirtos, junto a arroyos o mármoles, es solo cosa del Mediterráneo desde Atenas a Poblet. [...]

Hoy, 4 de junio de 1952, el jefe de Estado, ha presi-

dido los honores rendidos
a este bosque glorioso que
fue —y sigue tronando— la

Monarquía de Aragón, Cata-
luña y Valencia.

Transcripció de l'article

Sols que sigui com a dada per una possible història local, feta de petites i apassionades consideracions, diguem que els primers poemes publicats de Vicent Andrés Estellés són de Tarragona i a Tarragona, per i per a, amb, en, davant, des de Tarragona. El recull on són aplegats aquests poemes du el títol de «Ciutat a cau d'orella» i és del 1953 (en temps de Pasqua, segons el colofó). De llavors ençà, durant aquests vint-i-sis anys rodons, el poeta i la seva obra han crescut en gràcia i saviesa fins a poder ser preuats com una de les aportacions més interessants a la poesia del nostre temps. Entre els llibres que tinc a mà, en compto quinze de Vicent Andrés: «Ciutat a cau d'orella», «La nit» (1956), «Donzell amarg» (1958), «Lletres de canvi» (1970), «Llibre de meravelles» (1971), «La clau que obri

tots els panys» (1971), «L'ofici de demà» (1972), «L'hotel París» (1973), «Hamburg» (1974), «Antibes» (1976), «El procés» (1978), «Oratori del nostre temps» (1978), i «El corb» de 1978. Això, a part els quatre primers volums de les seves obres completes: «Recomane tenebres» (1973), «Les pedres de l'àmfora» (1974), «Manual de conformitats» (1977) i «Balanç de mar» (1978). En aquests quatre volums d'obres completes, a més del material publicat ja en altres reculls, n'hi ha molt d'inèdit. La tasca que ara el poeta porta entre mans és, segons sembla, la confecció d'una obra de grans dimensions que duu per títol «Mural del País Valencià»; n'és una mostra el recull «Document de Morella», aparegut aquests dies aquí, a Tarragona, dins la col·lecció «Foc nou».

Una cosa que fa molt atractiva —almenys pels lectors que, perquè els agrada llegir, han llegit— la

poesia de V. A. E. és el seu recurs, molt sovintejat als autors catalans medievals i als clàssics llatins. Això ve d'antic —a «La nit» ja hi ha unes mostres d'èglogues, que es continuaran a «Donzell amarg»—, però té la seva culminació a la llarga secció d'Horacianes —vuitanta poemes— del segon volum, «Les pedres de l'àmfora», —un títol, també, horacià— de l'obra completa. Aquestes «Horacianes» no depenen d'una lectura d'Horaci, sinó, en tot cas, de Sal.lusti i de les seves tafaneries d'historiador a la menuda. Constitueixen, en conjunt, una espècie de novel·la: la vida i les preocupacions d'un Horaci-Vicent Andrés absolutament personal, escrites en un llenguatge volgudament, agressivament, prosaic. (El poeta, tot i procedint, en els seus inicis —«Ciutat a cau d'orella» «Donzell amarg»—, d'una expressió més tost tradicional, «poètica», s'adscriu

aviat —a partir de «Lletres de canvi»— a l'anomenat realisme poètic, a l'expressió en «paraules ben planeres», segons va anomenar-la Josep Maria Llompart).

Tampoc les èglogues de «La nit» i de «Donzell amarg» depenen de Virgili, sinó de Garcilaso, i encara, tot i que «el dulce lamento de dos pastores» és literalment calcat en «el dolç plànyer de dues mecanògrafes». El poeta mateix parla, al final de la sèrie «Ora marítima», inclosa en el volum tercer de l'obra completa, del seu homenatge «un tant problemàtic, a Virgili». Es tracta, en realitat, de pretextos o de remotes referències. Càtutl li permet un erotisme desbordat i directe, com Horaci-Sal.lusti li desvetlla una agror de retrets i de maldiences. Però recolzar aquestes novetats en les antigues baranes dels clàssics, assegura els poemes en sòlids fonaments

de cultura i, per tant, d'ironia.

Igualment amb la referència als medievals. Ara hi ha un interès, segons sembla, per recordar —no sé si per llegir— els nostres autors medievals, trobadors inclosos, Andrés Estellés no se n'està, d'aquesta tendència, i esmenta arreu i sovint Ausias March, sobretot, i també Jaume Roig i encara, més espaiadament altres autors, sigui que els aprofita per titular un volum o una part d'un recull, sigui com a citacions o lemes encapçalant algunes composicions. Però de tot plegat, en fa sempre un ús ben lliure. Així «Donzell amarg» és un vers de J. Roig —exactament: «amarch donzell»— i, manlllevant-lo, V. A. E. juga amb el doble sentit de la paraula «donzell», que, alhora, designa un home jove i és el nom popular de l'absenta, i en aquesta última accepció és com l'utilitza Roig. Els exemples es

poden multiplicar i, en un estudi acurat de l'obra de V.A.E., seria ben aclaridor fer aquest rastreig, pel joc d'ironies i segons sentits que trauria a llum.

D'altra banda, la poesia de V.A.E., és extraordinàriament vària així en els temes com en les formes d'expressió, i ni tan sols dient que tracta del sexe i de la mort, —com he llegit i he sentit dir gairebé sempre— queda tota compresa. Pel que fa als recursos expressius, diguem que n'utilitza dos amb especial freqüència i fortuna: la repetició i l'enumeració —qualificada per Léo Spitzer de caòtica i que de vegades ho és, però d'altres és ben coherent. Això dona a la poesia de V. A. E. un to apassionat, obsessiu, entusiasta, en l'alegria i en la pena, en la ràbia, en la ira i en l'amor. És, crec, una de les seves grans virtuts i l'explicació d'aquell èxit immediat que tenen les lectures —ell és un gran

lector dels seus propis versos— i els recitals de la poesia de V. A. E.

La setmana passada els alumnes del departament de Filologia Catalana de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona i els editors d'Epsilon, «Foc nou» i de la revista «La gent del llamp» li varen retre un homenatge: dins la col·lecció «Foc nou», com he dit abans, va aparèixer el recull «Document de Morella», que Pere Anguera va presentar a la Llibreria de la Rambla; Ovidi Montllor va recitar, al saló d'actes de la Caixa d'Estalvis, acompanyat per Toti Soler i Toni Xuclà a la guitarra, el poema «Coral romput» que fa part —és la darre— del recull «La clau que obri tos els panys». Als dos actes, i especialment a l'úl-

tim, hi va assistir molta de gent. Això, el divendres. El dia anterior, a la Facultat de Filosofia i Lletres, el poeta va llegir una abundant mostra dels seus poemes. El vaig presentar jo i ocuparen la taula, al costat de Vicent Andrés, els professors del departament Xavier Romeu, Oriol Pi de Cabanyes i Guillem-Jordi Graells. I amb aquestes línies no faig més que confirmar l'homenatge col·lectiu, donar-ne testimoni i reiterar-li el meu personal, adherint-me, a més, al que li tributaren els poetes dels Països Catalans, els quals, invitats a contribuir-hi amb alguna composició, varen respondre en gran nombre i entusiasme. Els poemes s'exposaren a la Llibreria de la Rambla i seran aplegats en un volum.

Taula

Agraïments	5
Introducció	7
1. Antic Ajuntament	11
2. Catedral.....	15
3. Claustre de la catedral	27
4. Inscripcions hebraïques a Cal Degà	33
5. Pla de la Seu	39
6. Museu Nacional Arqueològic	45
7. Pretori.....	49
8. Església de Santa Maria del Miracle.....	57
9. Cloenda	63
Fonts documentals.....	67
Annexos	69

Estellés

2013 / ANY VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Estellés. Cronista de records i esperances

8 de novembre 19h / Inauguració de l'Exposició "Estellés. Cronista de records i esperances" a l'Antiga Audiència.

Exposició de llibres

Durant tot el mes de novembre / Exposició de llibres d'Estellés a la Biblioteca Pública de Tarragona.

La relació del poeta amb la ciutat de Tarragona

12 de novembre 19h / Xarxada «La relació del poeta amb la ciutat de Tarragona» a càrrec de Vicent Salvador, professor de la Universitat Jaume I de Castelló i expert en l'obra del poeta.

Ruta literària

16 de novembre 11h des de l'Àrcic Ajuntament / Ruta literària d'Estellés pels carrers de Tarragona.

Teatre jove

17 de novembre 19h Clausura del Seminari / Interacció teatral de diversos grups de teatre jove a partir de poemes o fragments estel·lens.

Comentari de Vint-i-cinc poemes. Antologia poètica.

18 de novembre 19h / Comentari de Vint-i-cinc poemes. Antologia poètica, de Vicent Andrés Estellés. Club de lectura «Molt més per oïrl'home, Vicent Andrés Estellés i Bartomeu Rosselló-Pòrcia», moderat per l'escriptor Adrià Targa.

Vermut Literari

20 de novembre de 12:30h a 14h a la Biblioteca Pública / Vermut poètic amb lectures d'Estellés i amb la interpretació musicalada del cantant Xavier Marcos.

Celebrem-ho amb lletres

28 de novembre 19h local de la Colla Jove / Celebrem-ho amb lletres. Lectura de poemes i textos en prosa d'Estellés en commemoració dels 30 anys del Bal de Diables de Tarragona.

Cloenda de l'Any Estellés

2 de desembre / Cloenda de l'exposició i l'Any Estellés a Tarragona.

COORDINACIÓ: JORDI BARRERA / COORDINACIÓ LOCAL: JORDI BARRERA / COORDINACIÓ LOCAL: JORDI BARRERA / COORDINACIÓ LOCAL: JORDI BARRERA

Cartell dels actes de l'Any Vicent Andrés Estellés realitzats a Tarragona el 2013.